

Barbara Bergier
Dorota Gajewska-Moś

PRZYCZYNY TRUDNOŚCI WYCHOWAWCZYCH WYSTĘPUJĄCYCH PODCZAS LEKCJI WYCHOWANIA FIZYCZNEGO W OPINII NAUCZYCIELI, PEDAGOGÓW I DYREKTORÓW SZKÓŁ GIMNAZJALNYCH ZAMOŚCIA

Słowa kluczowe: przyczyny trudności wychowawczych, lekcja wychowania fizycznego, gimnazjum, nauczyciele.

Wstęp

Wychowanie to proces długotrwały i skomplikowany, na który ma wpływ wiele czynników. Najważniejsze z nich to czynniki środowiskowe, takie jak rodzina i szkoła. Rodzice przebywają z dzieckiem od urodzenia, przekazują mu wzory zachowań i doświadczeń, uczą norm postępowania i współżycia. To od ich aktywności i postawy zależy przebieg prawidłowego wychowania. W momencie wejścia dziecka w mury szkoły, poszerza się sfera oddziaływań środowiskowych. W szkole funkcjonuje system społeczny jako układ pewnych ról, które są ze sobą powiązane w sposób współ-zależny i podporządkowane realizacji określonych wartości. System ten ma przystosować i zahartować dziecko do zmian zachodzących w świecie.

Pomimo coraz bardziej ambitnych zadań stawianych w ostatnich latach przed oświatą i szkolnictwem, daje się odczuć narastanie zjawiska zwanego trudnościami wychowawczymi. Mianem tym określa się potocznie drobne konflikty, „złe” zachowanie, a także niekiedy poważniejsze wykroczenia przeciwko normom moralnym, społecznym i prawnym, graniczące z przestępczością.

W literaturze pojęcie trudności wychowawczych bywa ujmowane w różnych aspektach: społecznym, psychologicznym, dydaktycznym i wychowawczym. Obok różnic i odmiennych stanowisk szeregu autorów wobec problemu trudności wychowawczych, zaznacza się wiele zbieżności. Dotyczą one najczęściej niezgodnych z obowiązującymi normami społecznymi i utrudniających współżycie, form zachowań dzieci i młodzieży niepoddających się zwykłym zabiegom wychowawczym, a spowodowane najczęściej niekorzystnymi warunkami życia i niewłaściwym wychowaniem.

Gimnazjum określane jest mianem „najtrudniejszego etapu edukacyjne-go”¹. W myśl założeń reformy edukacyjnej, gimnazjum miało być szkołą wyrównywania szans i tworzenia środowiska wychowawczego. W broszurze Ministerstwa Edukacji Narodowej o sieci szkół czytamy: „W gimnazjum silny nacisk będzie położony na sprawy wychowawcze. Programy profilaktyczne, zajęcia pozalekcyjne, pomoc dzieciom ze specyficznymi trudnościami szkolnymi oraz bliska współpraca z rodzicami, powinny przyczynić się do zmniejszenia agresji i przemocy wśród uczniów”². Tymczasem wypowiedzi dyrektorów, obserwacja zachowań młodzieży, jak również prze-prowadzone badania dowodzą, że nieoczekiwanie dużych rozmiarów nabrało zjawisko narastania trudności wychowawczych w szkołach gimnazjalnych³. Spada dyscyplina wśród uczniów, coraz częściej w rażący sposób naruszany jest regulamin szkoły. Rośnie fala agresji i przemocy wśród młodzieży. W wielu przypadkach szkoła staje się miejscem inicjacji nikotynowej i alkoholowej czy narkotykowej. Zdarza się nawet, że środowisko szkolne staje się źródłem demoralizacji i miejscem powstawania grup przestępczych. Bywa, że nauczyciele są zastraszeni przez swoich wychowanków i zaczynają się ich bać. Dlaczego tak się dzieje, co jest przyczyną, że w dzisiejszej szkole nasila się zjawisko trudności wychowawczych?

Psycholodzy wśród przyczyn powodujących powstanie trudności wychowawczych, na pierwszym miejscu wymieniają te, które tkwią w samych uczniach, czyli przyczyny endogenne. H. Spionek⁴ zalicza do

¹ K. Appelt, Trudności wychowawcze w okresie dorastania, „Psychologia w Szkole” 2004, nr 4, s.19-25.

² Ministerstwo Edukacji Narodowej, O sieci szkół. Biblioteczka Reformy nr 2, Warszawa 1998, s.10.

³ B. Komorowska, Zjawisko trudności wychowawczych w gimnazjum „Dyrektor Szkoły” 2003, nr 5, s.28-30.

⁴ H. Spionek, Zaburzenia rozwojowe uczniów a niepowodzenia szkolne, PWN, Warszawa 1985, s.224.

nich czynniki wrodzone, czyli takie, które wywołują zmiany w rozwoju płodu, nie zmieniając genotypu, z którym dziecko przychodzi na świat. Do najczęściej spotykanych należą: embriopatie wirusowe – spowodowane przebyciem różyczką, grypą, żółtaczką; embriopatie aktywiczne – związane z napromieniowaniem, a także embriopatie toksyczne – wywołane nadużyciem leków, używek lub wchłanianiem przez organizm matki trujących związków chemicznych⁵. Dużą grupę przyczyn nieprawidłowego rozwoju jednostki stanowią okołoporodowe uszkodzenia mózgu, wywołujące zmiany w centralnym układzie nerwowym. Może się to przejawiać w postaci potencjalnych deficytów spowodowanych mikrouszkodzeniami mózgu i powodować defekty oraz zaburzenia w funkcjonowaniu organizmu, co z kolei może prowadzić do pojawienia się trudności wychowawczych. T. E. Dąbrowska i wsp. do czynników endogennych powodujących powstawanie trudności wychowawczych zaliczają także cechy osobowościowe, w tym zwłaszcza odporność układu nerwowego. Dziecko o słabej strukturze neuropsychicznej jest szczególnie podatne na nerwice i stresy, charakteryzuje je również niski próg pobudzenia, nietolerancja na zmiany w otoczeniu, duża wrażliwość, częsta zapadalność na rozmaite choroby. To z kolei obniża jego sprawność fizyczną, powoduje niedobory słuchu, wzroku, mowy i ruchu⁶.

Do przyczyn endogennych powstawania trudności wychowawczych, zaliczyć można również specyfikę okresu rozwojowego, jakim jest adolescencja. Okres dorastania, burzliwy i trudny w rozwoju dziecka, przysparza wiele kłopotów, nie tylko młodym ludziom, ale i ich wychowawcom. Jest on naznaczony niepokojami, wynikającymi z rozwoju fizycznego, psychicznego, moralnego, światopoglądowego. Młody człowiek staje przed wieloma niewiadomymi. Jeśli nie znajdzie kogoś, kto przyjdzie mu z pomocą, może się załamać, zamknąć w sobie lub w sposób agresywny dać znać światu, że istnieje. E. Surdyna uważa, że najwięcej problemów młodym ludziom w okresie dorastania przysparzają emocje. Dziewczeta i chłopcy są hałaśliwi, pokrzykują, w domu mówią podniesionym głosem, żywiołowo okazują swoją radość lub zmartwienie. W początkowej fazie tego okresu można zaobserwować dużą chwiejność emocji, nad którą ani młodzież, ani dorośli nie mogą zapanować. Tłumione stany pobudzenia emocjonalnego mogą stanowić podłoże zaburzeń nerwicowych⁷.

Trudności wychowawcze związane z określaniem własnej tożsamości, osiągnięciem niezależności i dojrzałości, stanowią pewną prawidłowość rozwojową. Dorastanie to okres poszukiwania odpowiedzi na pytania egzystencjonalne, podważania prawd dotychczas oczywistych, kwestionowania ogólnie przyjętych norm i zasad, krytykowania wszystkiego i wszystkich. K. Appelt uważa, że z jednej strony młody człowiek poszukuje osób, którym może zawierzyć i idei, na których mógłby budować swoje życie, a z drugiej strony obawia się tego zawierzenia, deprecjonuje autorytety, buntuje się przeciw ustalonym dotychczas zasadom i manifestuje brak zaufania⁸. Dora-stanie jako czas poszukiwań i wątpliwości jest również okresem zwiększonej podatności na wpływ różnego rodzaju grup, mediów i mód, a także łatwiejszego ulegania pokusie sięgania po rozmaite używki. L. Witkowski stwierdził, że poszukiwanie przez młodych ludzi tożsamości i niezadowolenie ze stosunków panujących w świecie dorosłych, prowadzi często do prób przyjęcia tożsamości negatywnej, do przestępczości, zachowań prowokacyjnych i nieobyczajnych⁹. Chęć „bycia dorosłym” ujawnia się również niecierpliwością seksualną, skutkującą w części przypadków zbyt wczesnym rodzicielstwem. Potrzeba wsparcia i zrozumienia powoduje, że młodzi ludzie bardziej zainteresowani są związkami z rówieśnikami niż z nauką.

Trudności wychowawcze często bywają rezultatem niewłaściwych oddziaływań rodziny. Pierwszym naturalnym środowiskiem wychowawczym w życiu człowieka jest rodzina. Tu dziecko zdobywa pierwsze doświadczenia społeczne, od jakości których w dużym stopniu zależy proces socjalizacji. Dlatego też, charakteryzując rodzinę jako pierwsze ważne ogniwo wychowawcze, wyróżnia się najczęściej trzy grupy czynników powodujących powstanie trudności wychowawczych. Są to: czynniki ekonomiczne (warunki materialne), sytuacja życiowa rodziny, atmosfera wychowawcza w rodzinie¹⁰.

Bardziej niebezpieczną przyczyną trudności wychowawczych niż nie-korzystne warunki materialne rodziny, jest sytuacja życiowa jaka w niej panuje. T. E. Dąbrowska i wsp. uważają, że wynika ona często ze składu osobowego, a zwłaszcza struktury rodziny i występujących w niej wydarzeń losowych.

⁵ T. E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak, Między teorią a praktyką wychowania, UMCS, Lublin 1996, s.163.

⁶ Tamże, s.164.

⁷ E. Surdyna, Zagrożenia okresu dorastania „Gazeta Szkolna” 2001, nr 10, s.14-15.

⁸ K. Appelt, Trudności..., s.19-25.

⁹ L. Witkowski, Rozwój i tożsamość w cyklu życia. Studium koncepcji E.H. Eriksona, WIT-GRAF, Toruń, 2000, s.56.

¹⁰ T. E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak, Między teorią..., s.165.

Najlepszym rozwiązaniem dla właściwego procesu rozwojowego dziecka jest kompletność rodziny. Sytuację życiową dziecka pogarsza znacznie choroba lub śmierć członka rodziny, a zwłaszcza osoby, z którą dziecko się identyfikuje. Taka sytuacja jest czynnikiem traumatycznym, wywołuje lęk i poczucie niepewności, powoduje powstanie trwałych urazów w sferze emocjonalnej¹¹.

Duży wpływ na sposób funkcjonowania rodziny ma praca zawodowa matek. Pracująca zawodowo kobieta najczęściej sama dźwiga cały ciężar prowadzenia domu, w niewielkim stopniu angażując w to członków rodziny. Najmniej korzystna sytuacja istnieje w rodzinach, gdzie nie ma podziału obowiązków między jej członków, albo dokonuje się on poprzez niesystematyczne, otoczone nerwowością nakazy. Dochodzi wtedy bardzo często do zadrażeń, spięć i konfliktów. Style wychowawcze panujące w rodzinie, odgrywają również ogromną rolę w powstawaniu trudności wychowawczych. Dąbrowska i wsp. podkreślają, że w rodzinach opartych na liberalnym stylu wychowania, rodzice są skłonni do rozpieszczania dzieci, pozostawiania im nadmiaru swobody. Natomiast w rodzinach autokratycznych występują napięcia, brak wzajemnego zainteresowania i zrozumienia, oschłość. Surowe metody wychowania ograniczają swobodę dzieci, rodzą bunt, uniemożliwiają występowanie prawidłowych stosunków z rodzicami, uczą przemocy i grubiaństwa¹².

Według Spionek, istotnym warunkiem zaspokojenia całokształtu potrzeb rozwojowych dziecka, jest prawidłowa atmosfera wewnętrzna rodziny. Na pierwszym miejscu wśród czynników wpływających na dezorganizację atmosfery życia rodzinnego, a w konsekwencji na zaburzenia rozwojowe dziecka, wymienia nadużywanie alkoholu¹³. Atmosfera środowiska alkoholowego jest wybitnie nerwicogenna, a związane z nią nieporozumienia i awantury naruszają równowagę psychiczną domowników, zwłaszcza dzieci, które pozbawione poczucia bezpieczeństwa, pozostają w stałym leku i napięciu.

Bardzo często, nieprawidłowe funkcjonowanie rodziny wpływa w istotny sposób na kontakty społeczne dziecka w szkole.

W powstawaniu trudności wychowawczych negatywny udział może mieć także, wpływ środowiska rówieśniczego. Zdaniem E. Żabczyńskiej rola grup rówieśniczych w powstawaniu zaburzeń, uwidacznia się przede wszystkim w tych sytuacjach, w których wyraźnie słabnie więź dziecka z rodziną¹⁴. Ma to miejsce przy odrzuceniu emocjonalnym w rodzinach skłóconych wewnętrznie, gdzie widoczny jest brak zainteresowania dzieckiem i gdzie rodzina poza zaspokojeniem potrzeb bytowych nie jest w stanie nic więcej zaoferować młodemu człowiekowi. Niezaspokojenie naturalnej potrzeby akceptacji dziecka przez ludzi dorosłych, wywołuje chęć szukania innych kontaktów społecznych z rówieśnikami, należącymi do grup nieformalnych. T. E. Dąbrowska i wsp. uważają, że jeśli w domu narastają konflikty, a w szkole dziecko napotyka niepowodzenia, które narażają go na śmieszność, lekceważenie, niechętny stosunek ze strony nauczycieli i kolegów, zaczyna szukać akceptacji i zadośćuczynienia za dotychczasowe niepowodzenia w takim środowisku, w którym może liczyć na pomoc i pozytywną ocenę swego postępowania. Młody człowiek nierozumiany przez dom i szkołę, jest bardziej podatny na wszelkie wpływy przygodnych kolegów, często nawet starszych od siebie. Wtedy właśnie grupa rówieśnicza, pozbawiona kontroli ze strony dorosłych, staje się wyjątkowo atrakcyjnym środowiskiem, w którym młodzież szuka akceptacji¹⁵.

Podczas lekcji wychowania fizycznego występują specyficzne trudności wychowawcze. Według Z. Stępnia jedną z najważniejszych, jest nieprzestrzeganie higieny osobistej i brak nawyków higienicznych. Dzieci, zwłaszcza chłopcy, nie przebierają się na lekcje wychowania fizycznego – posiadają strój, lecz chodzą w nim przez cały dzień. Nie zmieniają ani przed, ani po lekcji obuwia sportowego, skarpetek, spodenek, czy koszulek. Nie zawsze po skończonych zajęciach myją się¹⁶. Często też, zwłaszcza u starszych dziewcząt, nauczyciele mają problem z wyegzekwowaniem stroju i powtarzającymi się zwolnieniami z zajęć.

Innego rodzaju problemy stwarzają podczas lekcji wychowania fizycznego uczniowie o nadmiernej ruchliwości. Nadmierna brawura i nieprzestrzeganie zasad bezpieczeństwa prowadzą często do kontuzji. Z. Stępień uważa, że w niektórych przypadkach nawet najlepsza asekuracja i uważna obserwacja, nie

¹¹ Tamże, s.165.

¹² Tamże, s.166.

¹³ H. Spionek, Zaburzenia rozwoju uczniów..., s. 49-56.

¹⁴ E. Żabczyńska, Przystępczość dzieci: etiologia i rozwój, PWN, Warszawa 1986, s.111.

¹⁵ T. E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak, Między teorią..., s.169.

¹⁶ Z. Stępień, Trudności wychowawcze na lekcjach wychowania fizycznego, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, 2001, nr 4, s. 31-32.

zapobiegą wypadkom, bowiem nieobliczalne w skutkach „wyskoki” chłopców, dokonywane są w najmniej oczekiwanych momentach lekcji, wbrew poleceniom nauczycieli lub wręcz za jego plecami.

Zjawiskiem stale narastającym jest agresja i posługiwanie się przez młodzież wulgarnym językiem, przede wszystkim w czasie gier zespołowych. Jednak w przekonaniu Z. Stępnia, środki wychowawcze jakimi dysponuje nauczyciel (odsunięcie od gry), wydają się bardzo skuteczne. Specyficznego podejścia wymaga także praca z uczniami o nietypowej budowie i bardziej sprawnymi. O ile tym pierwszym nauczyciel powinien poświęcać więcej uwagi i czasu na przyswojenie trudniejszych ćwiczeń, to drugim należy

w tym czasie zająć tak, aby nie przeszkadzali i nie robili rzeczy niepożądanych.

Z. Stępień zwrócił uwagę na jeszcze jedno niepożądane zjawisko, jakie możemy zaobserwować – są to ucieczki z lekcji. Ich przyczynami mogą być: niechętny stosunek do przedmiotu, brak zainteresowania nim, negatywny stosunek do nauczyciela, dokuczanie ze strony kolegów, trudności w nauce przedmiotu, atrakcyjność i konkurencyjność bodźców ze środowiska poza-szkolnego¹⁷.

Badania na temat trudności wychowawczych (wśród nauczycieli wychowania fizycznego) przeprowadził również M. Napierała. Zwrócił on uwagę na czynniki życia rodzinnego i szkolnego, które leżą u podłoża powstawania trudności wychowawczych. Po przeanalizowaniu wyników badań wysunął następujące wnioski:

- lekcje wychowania fizycznego są dla większości ulubionym przedmiotem, gdzie uczeń czuje się swobodnie, a występująca niechęć spowodowana jest trudnymi ćwiczeniami i obawą przed ośmieszeniem;
- przyczyną niepowodzeń jest niewłaściwa atmosfera panująca w większości rodzin; efektem złej atmosfery jest brak więzi uczuciowej między rodzicami oraz rodzicami i dziećmi;
- trudności wychowawcze są odpowiedzią dziecka na nieprawidłowe postawy wychowawcze; główne nieprawidłowości postaw rodzicielskich to: postawa odrzucenia, unikająca, nadmiernie wymagająca i nadmiernie chroniąca¹⁸.

Cel pracy i pytania badawcze

Szkoła jest miejscem, w którym – jak w lustrze – odsłaniają się wszelkie trudności, z którymi boryka się młode pokolenie Polaków. Trudności tych jest wiele, gdyż obserwujemy obecnie poważny kryzys systemu wychowania dzieci i młodzieży. W tej sytuacji, aby skutecznie przezwyciężyć pojawiające się w szkole trudności i podjąć określone działania wobec ucznia, czy grupy uczniów, nauczyciele powinni przede wszystkim, poznać przyczyny i źródła tych trudności.

Głównym celem niniejszej publikacji jest próba określenia przyczyn trudności wychowawczych, występujących podczas lekcji wychowania fizycznego w opinii nauczycieli szkół gimnazjalnych z Zamościa.

O wskazanie przyczyn negatywnych zachowań uczniów poproszono również dyrektorów i pedagogów szkolnych.

Pytania badawcze sformułowano następująco:

1. Gdzie tkwią przyczyny zjawiska pogarszania się dyscypliny i zachowania uczniów podczas lekcji wychowania fizycznego?
2. Czy faktycznie złe zachowanie uczniów utrudnia nauczycielom prowadzenie zajęć i w jakim stopniu?
3. Jakie są przyczyny negatywnych zachowań uczniów według pedagogów i dyrektorów szkół?

¹⁷ Tamże, s.31-32.

¹⁸ M. Napierała, Trudności wychowawcze występujące podczas lekcji wychowania fizycznego. W: Dylematy wychowania fizycznego w edukacji dzieci i młodzieży (red.) M. Bronikowski, R. Muszkieta, AWF Poznań 2001, s.228-234.

Material i metoda

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, a podstawową techniką badawczą była ankieta przeprowadzona wśród 53 nauczycieli wychowania fizycznego (26 kobiet i 27 mężczyzn) pracujących

w siedmiu gimnazjach Zamościa. Ich staż pracy był zróżnicowany. Ośmioro z nich (15,1%) pracowało krócej niż dwa lata, a dziesięcioro (18,9%) powyżej 20 lat. Największe liczebnie grupy wykazały staż pomiędzy drugim, a dziesiątym rokiem pracy (46,2% kobiet i 44,4% mężczyzn). Po rozpoznaniu deklarowanego przez respondentów stażu pracy, ze względu na stosunkowo małe liczebnie grupy krańcowe (mniej niż 2 lata i więcej niż 20 lat) do dalszych analiz przyjęto rozróżnienie „staż do 10 lat pracy” (60,4%), „staż powyżej 10 lat pracy” (39,6%).

Uzupełnieniem badań ankietowych były wywiady przeprowadzone z sześcioma dyrektorami i siedmioma pedagogami pracującymi w tych szkołach. Badania przeprowadzono w 2005 roku.

Wyniki badań

Ankietowani zostali poproszeni o podanie przyczyn pogarszającej się dyscypliny uczniów podczas prowadzonych przez siebie lekcji. Bez określenia przyczyn pozostawiło swój wybór dwoje respondentów. Pozostali artykułowali, przeróżne przesłanki, które ich zdaniem wywołują taki stan rzeczy. Różnorodne odpowiedzi starano się pogrupować w odpowiednie kategorie, które zestawiono w tab. 1.

Z prezentowanego zestawienia wynika, że respondenci przyczyn zjawiska obniżania się dyscypliny na swoich lekcjach skłonni są doszukiwać się głównie poza szkołą. Największa grupa ankietowanych podając przyczyny, obarcza winą za taki stan rzeczy, różnie interpretowaną, niewydolność wychowawczą rodziny. Dla jednych, jest to trudna sytuacja materialna, dla innych emigracja zarobkowa rodziców, a dla jeszcze innych, zbyt mało czasu poświęcanego przez rodziców dzieciom i brak rodzicielskiego autorytetu. Ogółem tę grupę przyczyn wskazało 39,6% badanych.

Drugą pod względem ilości wskazań pozycję w „rankingu” zajmuje zły wpływ mediów, propagowanie w nich złych wzorców osobowych i agresji. Wpływu mediów na stan dyscypliny podczas prowadzonych przez siebie lekcji doszukuje się 17,0% nauczycieli.

Podobne wielkości po 15,1% uzyskały takie grupy przyczyn jak zakłócone relacje szkoła – dom rodzinny (rozumiane jako brak współpracy rodziców ze szkołą, zbyt duże wymagania rodziców w stosunku do nauczyciela, a zbyt małe w stosunku do dziecka, odmienne systemy wartości w domu i w szkole) oraz niewłaściwe proporcje pomiędzy prawami, a obowiązkami ucznia i spowodowane tym ubezwłasnowolnienie nauczycieli w wielu sprawach.

Tab.1. Przyczyny postępującego obniżania się dyscypliny na zajęciach wychowania fizycznego w opinii nauczycieli przedmiotu

Kategoria wskazania	N	%
Niewydolność wychowawcza rodziny (trudna sytuacja materialna, rodziny niepełne – brak jednego z rodziców, zbyt mało czasu rodziców dla dzieci, brak rodzicielskiego autorytetu, itp.)	21	39,6
Zły wpływ mediów , złe wzorce osobowe w mediach, propagowanie agresji	9	17,0
Zakłócone relacje szkoła, a dom rodzinny (brak współpracy rodziców ze szkołą, zbyt duże wymagania rodziców w stosunku do nauczyciela, a zbyt małe w stosunku do dziecka, odmienne systemy wartości w domu i w szkole)	8	15,1
Niewłaściwe proporcje pomiędzy prawami, a obowiązkami ucznia , ubezwłasnowolnienie nauczycieli w wielu sprawach	8	15,1
Kryzys autorytetów w społeczeństwie i autorytetu nauczycielskiego w szkole	7	13,2
Negatywny wpływ środowiska zewnętrznego (niewłaściwe systemy wartości i wzory zachowań, wpływ pozaszkolnych grup rówieśniczych i sekt)	5	9,4
Narkotyzowanie się młodzieży	3	5,7
Brak nakładów na rozwój bazy sportowej i spowodowane tym mało atrakcyjne zajęcia wychowania fizycznego	2	3,8

Niechęć młodzieży do wysiłku fizycznego	1	1,9
--	---	-----

Nieco mniej (13,2%) respondentów, przyczyn obniżenia dyscypliny dopatruje się w kryzysie wszelkich autorytetów – w tym i nauczycielskiego, a jeszcze mniej (9,4%) w negatywnym wpływie środowiska zewnętrznego. Należy zwrócić uwagę, że do wskazujących na taką grupę przyczyn, zakwalifikowano te wypowiedzi, które akcentowały niewłaściwe systemy wartości i wzory zachowań, wpływające z pozaszkolnych grup rówieśniczych i sekt.

W jednostkowych przypadkach, jako przyczynę obniżenia się zdyscyplinowania na lekcjach wychowania fizycznego wymieniono narkotyzowanie się młodzieży (5,7%), brak nakładów na rozwój bazy sportowej, mało atrakcyjne zajęcia wychowania fizycznego (3,8%) i niechęć młodzieży do wysiłku fizycznego (1,9%).

W badaniach nie było wymagane uzasadnienie wyboru odpowiedzi nie-dostrzegania zmian w dyscyplinie. Mimo tego trzech respondentów uzasadniło swój wybór:

- „W porównaniu z ubiegłym rokiem, zachowanie na lekcji wychowania fizycznego poprawiło się”;
- „Uczeń zainteresowany przebiegiem i formą zajęć to uczeń bezproblemowy. Dyscyplina (...) podczas lekcji zależy tylko i wyłącznie od nauczyciela uczącego”;
- „Zachowanie jest zależne od nauczyciela, a szczególnie na lekcjach wychowania fizycznego. To nauczyciel ustala reguły. Zawsze można złe naprawić, a dobre popsuć”.

Dyrektorzy i pedagodzy szkolni również zostali poproszeni o podanie przyczyny negatywnych zachowań uczniów (tab. nr 2).

Tab. 2. Przyczyny negatywnych zachowań uczniów według dyrektorów i pedagogów.

Gdzie tkwią przyczyny?	Treść odpowiedzi uzasadniającej	N	%
Dom rodzinny ucznia	„przyczyną negatywnych zachowań jest „chora rodzina”(…) brak wsparcia ze strony rodziców, brak pozytywnych wzorców, (...) dziecko niemające wsparcia w domu szuka go w grupie rówieśniczej” „przyczyną są zaburzenia w funkcjonowaniu rodziny, z jednej strony trudna sytuacja materialna, a z drugiej brak konsekwencji w wymagalności, uleganie zachciankom, brak kontroli, zbyt duża swoboda” „przyczyną są (...) częste wyjazdy rodziców (jednego lub obojga) za granicę w poszukiwaniu pracy, dzieci pozostawione u krewnych lub znajomych” „przyczyną jest (...) brak zainteresowania własnymi dziećmi, nieumiejętność udzielania pomocy przy rozwiązywaniu ich problemów” „przyczyny złych zachowań tkwią (...) we wszystkich sferach życia, ale również w kodzie genetycznym”	13	100
System szkolny	„przyczyny tkwią (...) w zbyt szerokim zastosowaniu praw ucznia w szkole, uczeń może wszystko, a nauczyciel ma związane ręce” „przyczyną jest zbyt wysoko postawiona poprzeczka, jeżeli chodzi o obowiązki szkolne, stopień trudności w opanowaniu wiedzy z niektórych przedmiotów” „przyczyną jest niekompetencja nauczycieli” „przyczyny tkwią m.in. w środowisku szkolnym, w klasie, w jej wychowawcy” „przyczyną jest upokarzanie uczniów przez nauczycieli – niesprawiedliwość w szkole” „przyczyną jest zbyt duża liczba uczniów w klasie, brak w szkole środków na zajęcia pozalekcyjne”	7	53,8
Media	„na te zachowania (...) duży wpływ mają media, w szczególności bardzo popularne gry komputerowe nasycone agresją” „uczniowie oglądają filmy w nocy, deklarują ok. 3 godzin dziennie spędzanych przed komputerem” „zło lepiej się sprzedaje w mediach niż dobro” „przyczyny tkwią w „modach” lansowanych przez środki masowego przekazu” „kolejną przyczyną jest popularny w mediach swobodny styl życia – „być	6	46,2

	spoko”, „być na luzie” – oraz szerząca się pornografia” „trzecią grupą przyczyn (...) jest zły wpływ mediów, telewizji, radia i lansowanej nieodpowiedniej muzyki oraz gry komputerowe nacechowane agresją”		
Szeroko pojmowane środowisko	„przyczyną jest ogólnospołeczne przyzwolenie na niewłaściwe zachowania – brak reagowania na ich przejawy” „przyczyną jest brak umiejętności wychowawczych większości dorosłych – przyzwalanie na zbyt wiele” „przyczyny tkwią m.in. w grupach nieformalnych, w których przebywa dziecko”	4	30,8

Zebrane wypowiedzi pedagogów i dyrektorów szkół ukazują, że przyczyn negatywnych i wręcz szokujących zachowań uczniów dopatrują się w:

- domu rodzinnym ucznia – sytuacja materialna oraz zaniedbania i nie-wydolność wychowawcza rodziców (100%);
- systemie szkolnym – zbyt rozbudowane prawa ucznia, postawy niektórych nauczycieli, cięcia budżetowe w resorcie oświaty i ich pochodne przekładające się na sposób funkcjonowania szkół (53,8%);
- mediach – wszechobecność mediów w życiu młodych ludzi, ich oferta programowa i lansowane wzorce zachowań (46,2%);
- szeroko pojmowanym środowisku – społeczne przyzwolenie na zachowania „swobodne”, ignorujące zasady i normy społeczne, duży wpływ grup rówieśniczych wynikający z niewydolności wychowawczej rodzin (30,8%).

Uzyskane wypowiedzi pozwalają stwierdzić, że za główną przyczynę obniżania się dyscypliny wśród uczniów zarówno dyrektorzy, pedagodzy (100%) jak i nauczyciele wychowani fizycznego (39,6%) uznali niewydolność wychowawczą rodziny.

Obniżanie poziomu dyscypliny powinno stanowić dla nauczyciela istotną przeszkodę w płynnym przebiegu zajęć. Postanowiono więc zapytać respondentów czy tak jest w istocie, czy faktycznie złe zachowania uczniów utrudniają im prowadzenie zajęć i w jakim stopniu? Dane przedstawiono w tab. 3.

Tab. 3. Wpływ złego zachowania uczniów na sprawność prowadzenia zajęć przez nauczycieli.

Rodzaj odpowiedzi	Kobiety			Mężczyźni			Ogółem nauczycieli	
	Staż do 10 lat	Staż pow. 10 lat	Razem	Staż do 10 lat	Staż pow. 10 lat	Razem	N	%
Nie utrudnia	1	-	1	2	2	4	5	9,4
Utrudnia w niewielkim stopniu	8	4	12	8	8	16	28	52,8
Utrudnia w dużym stopniu	6	6	12	5	1	6	18	34,0
Utrudnia w bardzo dużym stopniu	1	-	1	1	-	1	2	3,8

Z danych wynika, że jest nieliczna grupa respondentów (9,4%), którym złe zachowanie uczniów w ogóle nie utrudnia prowadzenia zajęć. Utrudnienia w niewielkim stopniu, odczuwa z tego powodu nieco ponad połowa objętych badaniami nauczycieli (52,8%), a utrudnia w dużym stopniu nieco ponad jedna trzecia (34,0%). Kilku respondentów (3,8%) deklarowało, że złe zachowanie uczniów utrudnia im w bardzo dużym stopniu prowadzenie zajęć.

Podsumowanie i wnioski

Niewłaściwe zachowania uczniów podczas lekcji i przerw występowały zawsze, jednak nie w takiej skali jak obecnie. Zauważa się coraz więcej takich zachowań, które niepokoją i które były wręcz niewyobrażalne jeszcze kilkanaście lat temu.

Przyczyny tego typu trudności wychowawczych wskazuje niniejsze opracowanie, natomiast rolą nauczyciela jest rozpoznanie tych przyczyn i skuteczne im przeciwdziałanie.

Szczegółowa analiza uzyskanych wyników badań pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków:

1. Główne przyczyny obniżania się dyscypliny środowisko pedagogów szkolnych i dyrektorów, dostrzega w wadliwym funkcjonowaniu rodziny (100%), wadliwej pracy i organizacji szkoły (53,5%), złym wpływie mediów (46,2%) oraz negatywnym wpływie szeroko pojętego środowiska zewnętrznego (30,8%).

2. Nauczyciele wychowania fizycznego wymieniając szerszy (od po-przedniej kategorii respondentów) wachlarz przyczyn powodujących obniżenie dyscypliny podczas lekcji wychowania fizycznego, wskazali przede wszystkim: niewydolność wychowawczą rodziny (39,6%), zły wpływ mediów (17,0%), zakłócone relacje między szkołą i domem rodzinnym i zakłócone proporcje pomiędzy prawami i obowiązkami ucznia (po 15,1%) oraz kryzys wszelkich autorytetów, w tym kryzys autorytetu nauczycielskiego w szkole (13,2%).

3. Mniejszy odsetek nauczycieli wychowania fizycznego zwrócił uwagę na negatywny wpływ środowiska zewnętrznego, narkotyzowanie się młodzieży, brak właściwej bazy sportowej, mało atrakcyjne zajęcia wychowania fizycznego i niechęć młodzieży do wysiłku fizycznego.

Streszczenie

Celem pracy była próba określenia przyczyn trudności wychowawczych występujących podczas lekcji wychowania fizycznego w zamojskich gimnazjach. Postawione pytania badawcze dotyczyły przyczyn zjawiska pogarszania się dyscypliny i zachowania uczniów podczas lekcji wychowania fizycznego oraz określenia, w jakim stopniu utrudnia to nauczycielom wychowania fizycznego prowadzenie zajęć. Przyczyny negatywnych zachowań uczniów wskazali również pedagodzy i dyrektorzy szkół.

Do badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, a podstawową techniką badawczą była ankieta, przeprowadzona wśród 53 nauczycieli wychowania fizycznego pracujących w szkołach gimnazjalnych w Zamościu. Wyniki ankietowe uzupełniono wywiadami przeprowadzonymi z sześcioma dyrektorami i siedmioma pedagogami, pracującymi w badanych szkołach.

Szczegółowa analiza wyników badań pozwoliła sformułować wnioski z których wynika, iż główne przyczyny obniżania się dyscypliny, środowisko pedagogów szkolnych i dyrektorów dostrzega w wadliwym funkcjonowaniu rodziny, wadliwej pracy i organizacji szkoły, złym wpływie mediów oraz negatywnym wpływie szeroko pojętego środowiska zewnętrznego. Nauczyciele wychowania fizycznego wskazali przede wszystkim niewydolność wychowawczą rodziny, zły wpływ mediów, zakłócone relacje między szkołą i domem rodzinnym i zakłócone proporcje pomiędzy prawami i obowiązkami ucznia oraz kryzys wszelkich autorytetów, w tym autorytetu nauczycielskiego w szkole. Mniejszy odsetek nauczycieli wychowania fizycznego zwrócił uwagę na negatywny wpływ środowiska zewnętrznego – narkotyzowanie się młodzieży, brak właściwej bazy sportowej, mało atrakcyjne zajęcia wychowania fizycznego i niechęć młodzieży do wysiłku fizycznego.

CAUSES OF EDUCATIONAL PROBLEMS APPEARING DURING PHYSICAL EDUCATION CLASSES IN THE OPINION OF TEACHERS, EDUCATIONALISTS, AND HEAD TEACHERS OF LOWER SECONDARY SCHOOLS IN ZAMOŚĆ

Key words: causes of educational problems, physical education class, lower secondary school, teachers.

Summary

The objective of the thesis was an attempt at determining the causes of educational problems appearing during physical education classes in lower secondary schools in Zamość. The posed research questions concerned the causes of the phenomenon of students' discipline and behaviour deterioration during physical education classes as well as determining to what extent this hinders conducting classes by physical education teachers. The reasons for students' negative behaviour were also pointed out by education-nalists and head teachers.

The method of diagnostic survey was used in the research with the basic research technique being a poll conducted among 53 physical education teachers from lower secondary schools in Zamość. Poll results

were supplemented with interviews conducted with six head teachers and seven educationalists from the researched schools.

The detailed analysis of the research results was the basis for concluding that the main reasons for discipline deterioration, according to the community of school educationalists and head teachers, are wrong functioning of the family, wrong functioning and organization of schools, bad influence of the media, and negative influence of the widely comprehended external environment. Physical education teachers primarily pointed to educational inefficiency of the family, negative influence of the media, disturbed relations between the school and the family home, disturbed proportions between students' rights and obligations as well as the crisis of all authorities including the teacher's authority at school. A smaller percentage of physical education teachers focused their attention on the negative influence of external environment – youth drug-taking, no proper sports facilities, unattractive physical education classes, and young people's dislike for physical effort.

Literatura

1. Appelt K., Trudności wychowawcze w okresie dorastania. *Psychologia w Szkole*, 2004, nr 4, s.19-25.
2. Dąbrowska T. E., Wojciechowska-Charlak B., Między teorią a praktyką wychowania. UMCS, Lublin 1996, s.163-169.
3. Komorowska B.: Zjawisko trudności wychowawczych w gimnazjum. *Dyrektor Szkoły*, 2003, nr 5, s.28-30.
4. Ministerstwo Edukacji Narodowej: O sieci szkół. *Biblioteczka Reformy* nr 2, Warszawa 1998, s.10.
5. Napierała M., Trudności wychowawcze występujące podczas lekcji wychowania fizycznego. W: *Dylematy wychowania fizycznego w edukacji dzieci i młodzieży*. (red.) M. Bronikowski, R. Muszkieta. AWF Poznań 2001, s.228-234.
6. Spionek H., Zaburzenia rozwojowe uczniów a niepowodzenia szkolne. PWN, Warszawa 1985, s.49-56.
7. Stępień Z., Trudności wychowawcze na lekcjach wychowania fizycznego. *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, 2001, nr 4, s.31-32.
8. Surdyna E.: Zagrożenia okresu dorastania. *Gazeta Szkolna*, 2001, nr 10, s.14-15.
9. Witkowski L., *Rozwój i tożsamość w cyklu życia*. Studium koncepcji E.H. Eriksona. WIT-GRAF, Toruń, 2000.
10. Żabczyńska E., *Przestępczość dzieci: etiologia i rozwój*. PWN, Warszawa 1986.